İlmələrdə, naxışlarda yazılan tarix

Min illərin tarixi yaddaşında ilmə-ilmə, xana-xana süzülüb gələn xalçaçılıq sənətinin yaşı xalqımızın yaşı qədər qədimdir desək, yanılmarıq. Quba-Şirvan, Gəncə-Qazax, Qarabağ, Təbriz xalçaçılıq məktəbləri bu gün bütün dünyada məşhurdur. Bu bölgələrdə toxunan xalçalar ilmələrinin sıxlığına, rəng çalarlarına, üz ipliyinin xovuna, toxunuşuna və ornamentlərinə görə yaxşı mənada seçilir. Müxtəlif rəng çalarlarına malik Gəncə xalçaları isə hər zaman özünəməxsus üslubu ilə fərqlənib. Hazırda Azərbaycan xalçaları dünyanın ən məşhur muzeylərini bəzəyir.

Bu qədim sənət nümunələrinin ən etibarlı saxlanc yerlərindən biri Azərbaycan xalça muzeyidir. Muzeyin yaranmasından 55 il ötür. 1967-1993-cü illərdə bu incəsənət ocağı Azərbaycan Xalçası və Xalq Tətbiqi Sənəti Dövlət Muzeyi, 1993-2014-cü illərdə Lətif Kərimov adına Azərbaycan Xalçası və Xalq Tətbiqi Sənəti Dövlət Muzeyi, 2014-2019-cu illərdə Azərbaycan Xalça Muzeyi, 2019-cu ildən bu günədək Azərbaycan Milli Xalça Muzeyi kimi fəaliyyət göstərir.

Sənətkarlarımızın yaratdıqları xalça sənəti inciləri yüzilliklər boyu dünyanın bir çox muzeylərini - Nyu Yorkun Metropoliten, Londonun Viktoriya və Albert, Sankt-Peterburqun Ermitaj, Parisin Luvr muzeyini bəzəmişdir.

Qubada toxunan xalçalardan -"Pirəbədil", "Qımıl", "Sırt-Çiçi" zərifliyi, rəsm və naxış elementləri ayrıntılarının nəcibliyi, səthə taxılmış kimi görünən, toxunması belə hiss olunmayan elementləri, xırdalanmış cizgi rəsmi, yığcam rəng qammaları ilə insanı heyran edir. Şirvan xalçalarından - "Muğan", "Şilyan" bir növ ilk - qədim xalçalarımıza oxşayır. Bu xalçalarda qədim xalça kompozisiyaları ciddi ritmlə realizə edilir, sakit kolorit üstündür. Qarabağ xalçaları - "Xanlıq", "Malıbəyli", "Ləmpə"də yüksək kompozisiya ustalığı, ağlasığmaz fantaziya, kolorit əlvanlığı ilə ön planda dayanır. Bakıda hazırlanan xalçalardan - "Xilə Buta"nın, "Novxanı"nın, "Fatmayi"nin zərif cizgi rəsmi, mürəkkəb ornamentləri vardır. Olduqca böyük şərtiliyə əsaslanan "Faxralı", "Şıxlı", "Borçalı", "Qaçağan", "Qədim Göyçə", "Dəmirçilər" kimi Gəncə və Qazax məktəblərinə aid xalçalarda əsasən naxışların həndəsi üslubuna daha çox üstünlük verilir.

Azərbaycan Milli Xalça Muzeyi məhz belə nadir sənət nümunələrini öz kolleksiyasında toplamışdır. Muzeyin zəngin kolleksiyasında qiymətli metaldan hazırlanmış zərgərlik məmulatları, zinət əşyaları və soyuq silahlar; çini, kağız, şüşə, ağac və daş üzərində oyma ilə işlənmiş əşyalar, bədii tikmə, parça və kişi, qadın, uşaq milli geyimləri, zərif naxışlı bədii metal məmulatları və sair xalq tətbiqi sənət nümunələri nümayiş etdirilir. Muzeyin ekspozisiyasında toxuculuğun müxtəlif üsullarını, 10-dan artıq toxunma növünü, onun sirlərini öyrənmək və əyani tanış olmaq olar. Muzeyin nüfuzlu elmi mərkəz kimi tanınması onun beynəlxalq miqyasa çıxışına imkan verir. Muzeyin zəngin maddi və elmi bazası əsasında 1983-1988-ci və 2003-cü illərdə "Şərq xalça sənəti", "Azərbaycan xalça sənəti" və "Azərbaycan xalçası və xalq tətbiqi sənəti" mövzularında I, II və III beynəlxalq simpoziumlar keçirilmişdir. Azərbaycanın mədəni irsinin uzaq və yaxın xaricdə təbliğ edilməsi məqsədilə muzey respublikada və 30-dan artıq xarici ölkədə, Fransa, Avstriya, İsveç, Danimarka, Belçika, Hindistan, Yaponiya, İsrail, Böyük Britaniya, Kuba, İran, Hollandiya, Kamboca, Madaqaskar, Türkiyədə xalça və xalq tətbiqi sənətinə aid sərgilər təşkil etmişdir.

Muzeyin kolleksiyası ardıcıl olaraq yenilənir. Azərbaycan Milli Xalça Muzeyi ötən illər ərzində milli irs nümunələrinin qorunub-saxlanılması və təbliği ilə yanaşı, kolleksiyalarının zənginləşdirilməsi işində də böyük nailiyyətlərə imza atıb. Təqdim olunan nadir sənət nümunələri muzeyin 2022-ci ildə bu istiqamətdə fəaliyyətini uğurla davam etdirdiyindən xəbər verir.

Yeni daxil olan eksponatlar - XVIII əsrin əvvəlinə aid bədii tikmələrin və XIX əsrin ikinci yarısına aid sırğaların adını çəkmək olar. "Pasha Holding"in maliyyə dəstəyi ilə əldə olunmuş Qarabağa aid bədii tikmə nümunəsi kompozisiyasının quruluşu, rəng ahəngdarlığı cəhətdən Azərbaycan tikmələrini fərqləndirən bütün əsas xüsusiyyətləri özündə əks etdirir. XVI əsrə aid bu cür kompozisiyalı tikmələr Səfəvi saray emalatxanalarında hazırlanır və dövrün yüksək dəyərli dekorativ-tətbiqi sənət əsəri sayılırdı. XVII-XVIII əsrlərdə bu tikmələrə olan böyük tələbatı nəzərə alaraq, Bərdə, Naxçıvan, Şamaxı kimi bir çox şəhərlərin emalatxanalarında onlardan bəhrələnməklə yeni nümunələr yaradılıb.

Muzeyin vəsaiti hesabına "Bonhams" hərrac evindən alınan qızıl sırğaların mina və basmaqəlib texnikasında Təbrizdə hazırlandığı qeyd olunur.

Ölkəmizdə xalça sənətinin inkişaf etdirilməsinə və qorunmasına dövlət tərəfindən xüsusi diqqət göstərilir. Xalça muzeyinin şəhərimizin simvoluna çevrilmiş unikal binasının tikilməsi, Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə dünya miqyaslı nadir xalçalarımızın tarixi yurduna qaytarılaraq muzeyə bağışlanması böyük əhəmiyyətə malik nailiyyətlərdir.

Elşən QƏNİYEV,
"Azərbaycan"

Azərbaycan.- 2022.-23 noyabr.- S.11.